

Spreken over God

Verkrijgbaar bij dezelfde uitgever:
dr. J.M. van 't Kruis (red.),
Protestantse bronnen over God
ISBN 978 90 239 2554 5

Spreken over God

Pastorale handreiking

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Deze uitgave is tot stand gekomen in samenwerking met de Protestantse Kerk in Nederland.

**Protestantse
Kerk**

Ontwerp omslag: Anton Sinke

ISBN 978 90 239 2553 8

NUR 700

© 2011 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Vooraf	7
Inleiding	9
1 Hoe kunnen we iets over God zeggen?	13
2 Spreken over God in persoonlijke en onpersoonlijke taal	20
3 Ervaring van God	29
4 Gemis aan ervaring van God	39
5 Belijdend spreken over God	47

Vooraf

Spreken over God is een *pastorale handreiking*. Deze wordt u aangeboden door de generale synode van de Protestantse Kerk. Op 10 november 2010 is een eerdere versie ervan besproken in de vergadering van de generale synode. Deze is, nadat een redactionele bewerking op grond van het gesprek in de synode was toegezegd, unaniem aanvaard. Inmiddels is deze bewerking doorgevoerd en het resultaat daarvan hebt u in handen. Ook treft u gespreksvragen aan die behulpzaam willen zijn bij de bespreking van dit geschrift. Deze gespreksvragen zijn voorzien van enkele persoonlijke getuigenissen, liederen, gedichten en een afbeelding.

Deze handreiking is op verzoek van het moderamen van de synode geschreven door de scriba, dr. Arjan Plaisier. Eerdere versies van de tekst zijn voorgelegd aan diverse leden van onze kerk, waaronder hoogleraren en docenten van de PThU en andere onderwijsinstellingen. Van hun commentaar en opmerkingen is dankbaar gebruik gemaakt. Het moderamen heeft vervolgens na bespreking de nota aanvaard en voorgelegd aan de generale synode. Deze stelt de nota nu beschikbaar als pastorale handreiking.

Naast deze pastorale handreiking verschijnt gelijktijdig een publicatie onder de titel *Protestantse bronnen over God*. Deze is bedoeld als *verbreding* en *verdieping* van wat in de pastorale handreiking staat. De bronnen waar het hier over gaat zijn het Oude Testament, het Nieuwe Testament, het lutherse belijden en het gereformeerde belijden. Ook is een katern toegevoegd waarin het spreken over God en de ontwikkeling in de theologie van de twintigste eeuw wordt beschreven. Deze katernen willen het gesprek in de gemeenten over deze pastorale handleiding verdiepen.

We hopen dat deze handreiking een bijdrage zal leveren aan het kerkelijk gesprek over God en zo tot zegen voor onze kerk zal zijn.

Namens het moderamen,

Ds. P. Verhoeff
preses van de generale synode

Inleiding

Waarom deze handreiking?

Spreken over God is allerm minst vanzelfsprekend. Hoe kan het ook anders. We kunnen niet over God beschikken. Wanneer we over God spreken, kunnen we evenmin volstaan om zomaar wat uit de la te trekken of uit een kerkelijk archief te halen. God is God. We zijn afhankelijk van zijn spreken. Alleen door steeds weer te luisteren kunnen we ook wat zeggen.

Spreken over God is dus nooit vanzelfsprekend. Dat geldt in bijzondere mate voor onze tijd. Voor veel mensen, ook binnen de kerk, is het niet (meer) duidelijk wie God is of waar we God tegenkomen. Wat moeten we dan over Hem zeggen? Die verlegenheid komt op omdat Gods aanwezigheid niet wordt ervaren en Hij de grote afwezige lijkt in onze wereld. Bestaat Hij dan wel? Of is God niet meer dan een menselijk denkbeeld? Een mooi en waardevol denkbeeld wellicht, maar toch niet meer dan dat?

Daar komt bij dat er tegenstrijdige visies over God naar voren worden gebracht. Voor de een is God 'Iets', voor de ander 'Iemand'. De een stelt dat God en de menselijke geest elkaar raken of zelfs versmelten, voor de ander is God de hoog verhevene. Wat kun je nu met zekerheid over God zeggen, bij al deze tegenstrijdigheden? Of gaat God zozeer ons begrip te boven dat je er helemaal niets over kunt zeggen en elke uitspraak een slag in de lucht is?

Deze handreiking is geschreven omdat we deze vragen serieus willen nemen. Wat we daarbij vooral doen is ons licht opsteken bij de Bijbel en de christelijke traditie. Die hebben mensen vóór ons licht gegeven. Die kunnen ook ons, met *onze* vragen, licht geven.

Wat we daarvan opgevangen hebben, willen we doorgeven. Om daarmee verder te komen in ons verstaan van God en ons spreken over God.

Deze handreiking is geen afgeronde behandeling van het thema 'ik geloof in God'. Het is ook geen dogmatiek over de godslereer. Evenmin gaat het in op alle vragen rond 'gelooven in God'. Een beperkt aantal vragen komt aan bod. We beseffen dat dit niet ieders vragen zijn. Toch menen we dat ze breed genoeg in onze kerk leven om deze handreiking zinvol te maken.

Wie de handreiking goed leest, zal wel merken dat er niet een eenduidig recept wordt geboden waar iedereen het dan maar mee moet doen. De handreiking is bedoeld als hulp om vragen, ervaringen en inzichten met elkaar te delen, en vooral om het gesprek in de kerk en de gemeenten te stimuleren.

Tegelijk is het een bijdrage om *belijdend* over God te spreken. Dat laatste is niet uit de lucht gegrepen. Publicaties en verkondigingen, met name van ds. Hendrikse, *Geloven in een God die niet bestaat*, hebben het nodige losgemaakt in onze kerk. In zulke gevallen wordt de kerk geprikkeld om vragen die in dergelijke publicaties klinken serieus te nemen. Ze wordt uitgedaagd zich te bezinnen op haar geloof en op de vraag wat het betekent om als kerk belijdend over God te spreken. Dat willen we met deze handreiking doen.

De opzet van de handreiking

De opzet van de handreiking is als volgt. In hoofdstuk 1 zetten we in met hoe we ertoe komen over God te spreken. Hoe weten we eigenlijk van God? Waar halen we dat vandaan? Welke bronnen zijn er van waaruit God ter sprake kan worden gebracht? Kortom: *hoe* kunnen we eigenlijk over God spreken?

Van daaruit richten we in hoofdstuk 2 de aandacht op de vraag over welke God we het hebben wanneer we over Hem spreken. Hoe spreken we *goed* over God? We zullen hier vooral letten op de meer persoonlijke en de meer onpersoonlijke wijze om over God te spreken.

Na deze basishoofdstukken wordt in hoofdstuk 3 ingegaan op de belangrijke vraag wat spreken over God met onze *ervaring* te

maken heeft. Het spreken over God waaraan geen ervaring beantwoordt, zal weinig zeggingskracht en weinig betekenis hebben. Ervaring is onmisbaar. Tegelijk is het ook goed om duidelijk te maken dat alles wel met ervaring te maken heeft, maar dat ervaring niet alles is.

In hoofdstuk 4 gaan we met dit thema verder, in het besef dat velen juist *weinig* van God ervaren. Hoe komt dit? We ondernemen een poging daar enkele oorzaken voor te noemen. Zonder te pretenderen hier een afdoende oplossing voor te hebben, wijzen we wel in bepaalde richtingen. Daarnaast kunnen er ook negatieve ervaringen zijn die een blokkade kunnen vormen om in God te geloven of over Hem te kunnen spreken. Ook daar gaan we kort op in.

In het afsluitende hoofdstuk 5 spitsen we het spreken over God toe op het *belijdend* spreken over God. Dit belijdend spreken is een antwoord op wat God ons te zeggen heeft. Het gaat erom als kerk zo te spreken dat we daar recht aan doen. Bij dit belijden hoort ja zeggen tegen de God die ons zijn ja-woord heeft gegeven en daarom nee zeggen tegen alles wat dat ja-woord dreigt te ontkrachten.

De doelgroep van de handreiking

Deze handreiking is een zogenaamd binnenkerkelijk stuk. Met binnenkerkelijk bedoelen we: bedoeld voor interne bezinning. Dat is legitiem en op sommige momenten nodig. Je kunt ook op een andere manier over God spreken. Bijvoorbeeld wanneer je in een preek God ter sprake brengt. Of wanneer je met je kinderen over God spreekt. Dat is uiteindelijk waar het om gaat. Deze handreiking wil dat ondersteunen, maar doet dat zelf niet. Ze reikt de hand aan al degenen die het eigenlijke werk doen.

Het *onderwerp* van deze nota is natuurlijk niet binnenkerkelijk. God gaat immers elk mens aan. En spreken over God richt zich ook tot mensen buiten de kerk. Dat laat onverlet dat we ons als kerk, intern, daarover bezinnen.

De handreiking gaat uit van een redelijke mate van bekendheid met het christelijk geloof. Niet alles wordt uitgelegd. Tegelijk is gepoogd taal te vermijden die alleen voor theologisch geschoolden behapbaar is.

Deze handreiking is in de eerste plaats bedoeld voor leden van de kerk. Mannen en vrouwen die het geloofsgesprek willen aangaan en daar handvatten voor kunnen gebruiken. Hij kan ook gebruikt worden voor het gesprek in de gemeenten, de kerkenraadsvergadering of de classes. Met het oog daarop is aan het slot van elk hoofdstuk een aantal gespreksvragen opgenomen, verrijkt met enkele persoonlijke getuigenissen, liederen en gedichten.

1 Hoe kunnen we iets over God zeggen?

Wat wordt er ooit gezegd wanneer een mens iets over u zegt?

En toch: wee degenen die over u zwijgen, want met al hun praten zijn zij stom!

Augustinus (*Belijdenissen* I,v,4)

God wordt ter sprake gebracht

Het valt op dat in onze samenleving het thema 'God' terug van weggeweest is. Dat is verrassend. Lange tijd leek de trend anders. Volgens de zogenaamde secularisatiethese zou de behoefte aan religie en geloof, naarmate mensen verder het heft in handen nemen en hun leven vorm geven, vanzelf afsterven.

Deze these is inmiddels van een aantal stevige vraagtekens voorzien. Juist steden die voorlopers in de secularisatie zijn geweest, worden gekenmerkt door een bonte markt van kerken, moskeeën en andere godshuizen. Gelovigen van hier en elders spreken vrijmoedig over hun God. Bovendien blijkt in toenemende mate dat veel mensen geen genoegen nemen met een wereld van alleen maar hier en nu. Zij zoeken naar een vorm van spiritueel leven. Dat is natuurlijk niet hetzelfde als geloven in God of spreken over God, maar toch is deze trend opmerkelijk. Er is een breed besef dat er meer is tussen hemel en aarde, hoe dit 'meer' dan ook benoemd wordt. Het thema 'God' valt dus niet zomaar uit te roeien. Zelfs in een samenleving die sterk gesecculariseerd is (en wellicht nog sterker seculariseert), zal het zich blijven melden.

Spreeken over God is overigens nooit weg geweest. Op de dag van de opstanding van Christus kwamen en komen mensen ook in ons land samen in zijn naam en spreken vrijmoedig over God.

Hoe kunnen we God ter sprake brengen?

Toch wordt dat spreken over en geloven in God van verschillende kanten van een vraagteken voorzien. In de inleiding werden er enkele genoemd. Die vragen kunnen tot sprakeloosheid leiden. Misschien is het meest radicale vraagteken wel hoe we erbij komen om over God te spreken. Zuig je het niet uit je eigen duim? Kunnen we wel iets over God weten? Is het niet beter te zwijgen? En als je al iets over God zegt, kun je dan ook aantonen dat het waar is?

Op zichzelf is er niets mis met zo'n vraag. 'Hoe weet je dat?' is een vraag die we zo vaak stellen. Toch kan deze vraag verlamvend werken. Dat gebeurt wanneer van jou als gelovige wordt gevraagd om eerst je geloof tussen haakjes te zetten en net te doen alsof je nog nooit iets over God hebt gehoord. Vervolgens zou je dan met argumenten op de proppen moeten komen die voor iedereen geldig zijn, om zo je geloof te bewijzen.

Door de gemeenschap

Dat is een onmogelijke eis. En zo werkt het ook niet. Niemand begint bij nul. Dat geldt dus ook voor gelovigen. Zij hebben al gehoord over God. Zij zijn opgegroeid in of zijn in aanraking gekomen met *een gemeenschap* die over God spreekt. Er is een christelijke gemeenschap waar niet alleen gesproken wordt *over* God, maar ook geleefd *met* God. Waarom zou je je daar eerst van los moeten maken om dan pas iets van God te kunnen zeggen? Het is een gemeenschap waarin de woorden over God vlees en bloed zijn geworden in de omgang met elkaar. Mensen zetten zich zonder veel pretenties in voor elkaar en voor anderen. Er wordt in deze gemeenschap met overtuiging gezongen en gebeden. Zo komen de woorden van God bij mensen binnen.

Mooi is wat Augustinus schrijft:

Wij kwamen echter ook in aanraking, Heer, met mensen die tot U baden. Van hen leerden wij – terwijl we probeerden daar iets van te begrijpen – dat U een groot en machtig iemand was, in staat om ons te verhoren en te hulp te komen (...) (*Belijdenissen*)

Het is niet goed voorstelbaar hoe we zonder zulke gemeenschappen ooit iets van God zouden weten. Spreken over God wordt overgedragen door vaak eenvoudige mensen die de woorden hebben gedeeld en er naar hebben geleefd. Zij hebben iets uitgestraald van God. Zo ontstaat een levende traditie die steeds weer op nieuwe mensen wordt overgedragen. Daarom spreken telkens opnieuw mensen over God. Is er een betere reden voorstelbaar?

Door de Bijbel

In de christelijke gemeenschap worden woorden over God gesproken. Het bronbroek daarvan is de Bijbel. Het is het 'woordenboek van God'. Dit boek vertelt het grote verhaal van een paradijs dat verloren is gegaan en is herwonnen. Het is het verhaal van de pelgrimstocht van de mensheid, op weg naar de stad van God. Dat grote verhaal wordt weerspiegeld in een mozaïek van verhalen, geschiedenissen, gedichten, visioenen, preken, wetten, Evangelieën en spreuken. Uit deze bron is geput en is gedronken, de eeuwen door. Vertaald, vertolkt en toegepast is de Bijbel een boek geweest dat diep heeft doorgewerkt en geschiedenis heeft geschreven.

Dit boek wordt nog steeds gelezen. Het wordt aangereikt aan elke nieuwe generatie met de aanbeveling: neem en lees! Het is een boek dat op verschillende manieren wordt uitgelegd en vertolkt, maar juist zo heeft het veel mensen geraakt en vernieuwd. Het is geen gemakkelijk boek en het heeft weerbarstige kanten. Soms loop je tegen verborgen schrikdraad aan. De woorden over God zijn niet op een presenteerblaadje leverbaar. Er zijn bovendien door kritische lezers allerlei vragen te stellen en vraagtekens te zetten, bijvoorbeeld over de (historische) geloofwaardigheid van bijbelse verhalen. Een groot boek vraagt ook om kritische lezers.

Dat alles neemt niet weg dat dit boek woorden van en over God in deze wereld heeft ingebracht. Woorden die mensen hebben ingewijd in het geheim van het leven. De woorden van dit boek zijn als korreltjes in deze wereld gevallen en hebben vrucht gedragen. In en door deze woorden hebben vrouwen en mannen de stem van God zelf vernomen en zijn er diep door geraakt. Dat alles sluit kritische vragen niet uit. Alsof je die in de kerk niet mag stellen.